

НАУКОВО-МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОЛОНГОВАНОЇ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ У СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ ДО ДУХОВНО-ЕКОНОМІЧНОГО ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ

Хід розвитку педагогічної науки доводить, що методичне забезпечення навчального процесу стає ефективним інструментом управління навчанням і його постійного вдосконалення в тому випадку, якщо воно є системним і охоплює всі сторони цього процесу (В. Безпалько, Ю. Татур). Як зазначено в Концепції розвитку професійно-технічної (професійної) освіти в Україні, наукові дослідження з проблем теорії й методики професійної освіти повинні мати випереджальний характер і забезпечувати “прогнозування розвитку професійної освіти, обґрунтування й проектування нових моделей та організаційно-педагогічних форм підготовки робітників, змісту професійної освіти, інноваційних технологій професійного навчання й виховання” [10, с. 178]. Саме тому набуває актуальності розробка науково-методичного забезпечення пролонгованої підготовки вчителів початкових класів у системі післядипломної педагогічної освіти (СППО) до духовно-економічного виховання школярів.

Аналіз методичної літератури виявив, що на сьогодні не вироблено єдиних підходів до проблеми, змісту науково-методичного забезпечення системи післядипломної педагогічної освіти. Під науково-методичним забезпеченням, як правило, мається на увазі підготовка навчальної, наукової літератури й забезпечення нею вищих навчальних закладів [9]; “розроблення й оновлення державних стандартів, навчально-програмних, методичних, дидактичних, інформаційних матеріалів, підручників і навчальних посібників нового покоління та засобів навчання” [10, с. 178], розроблення концепції; побудування змісту навчальної дисципліни; сукупність дидактичних і методичних принципів відбору та структурування змісту навчальної дисципліни; методика контролю за рівнем засвоєння змісту навчальної дисципліни на основі рейтингової оцінки якості знань [1], “забезпечення системи освіти методологічними, дидактичними та методичними розробками, які відповідають сучасним вимогам педагогічної науки й практики” [11], розробка методологічної бази, положень, концепцій, змісту, методів, завдань, напрямів, засобів, заходів освіти [12], науково-теоретичних, науково-методичних основ інноваційних ідей, технологій навчання; корекція, апробація нових освітніх технологій; методика реалізації педагогічних умов; державні стандарти; єдині, засоби й системи контролю якості навчання; єдині вимоги до навчальних планів, програм і нормативів навчання; нормативно-методичні матеріали: рекомендації, положення, інструкції тощо; передовий педагогічний досвід викладачів курсів, вітчизняних і зарубіжних фахівців.

Аналіз наукових праць з проблеми економічного виховання та освіти свідчить, що ґрунтовно досліджено тільки теоретичні засади підготовки вчителів до економічного виховання молодших школярів. Бракує наукових праць, пов’язаних з розробкою цілісного науково-методичного забезпечення поєднання економічного й духовного виховання, що стало причиною суперечностей між: потребою держави в економічно компетентних учителях та відсутністю науково обґрунтованої технології їх професійної підготовки; бажанням учителів розвивати педагогічну майстер-

ність духовно-економічного виховання й відсутністю науково-методичного забезпечення відповідної підготовки в системі післядипломної педагогічної освіти.

Мета статті – розкрити особливості технології та моделі науково-методичного забезпечення пролонгованої підготовки вчителів початкових класів у СППО до духовно-економічного виховання школярів.

Розроблена нами концепція та модель пролонгованої п'ятирічної підготовки вчителів початкових класів до духовно-економічного виховання школярів у СППО [7, с. 3] лягли в основу дослідної моделі науково-методичного забезпечення цілеспрямованої підготовки вчителів початкових класів до духовно-економічного виховання школярів у системі післядипломної педагогічної освіти (див. рис.).

У запропонованій моделі мета, завдання, зміст і кінцевий результат післядипломної освіти вчителів початкової школи спрямовані на формування їхньої готовності до духовно-економічного виховання (ДЕВ), удосконалення вмінь всебічно розвивати, духовно виховувати молодшого школяра на основі творчого переосмислення в духовно-ціннісному розрізі економічних знань, вмінь і навичок.

Виходячи з необхідності якісної підготовки вчителів до ДЕВ молодших школярів, було визначено технологію, за якою передбачено послідовне навчання протягом п'яти років для філігранного відпрацювання вмінь і навичок.

Її основними формами були навчання на курсах підвищення кваліфікації вчителів початкової школи, що викладають економіку, та в міжкурсовий період на семінарах, заняттях творчих груп, тренінгів, Шкіл педагогічної майстерності, максимально наближених до робочого місця вчителя. Такий комплекс заходів дав змогу досягти оптимального впливу на формування всіх компонентів готовності: мотиваційного, змістового, операційно-результативного. Перевагою поєднання складових підготовки є те, що вчителі фактично здобули нову компетенцію майже без відриву від навчально-виховного процесу початкової школи.

Технологія була спрямована на те, щоб:

1. Сформувати позитивне ставлення вчителів, які взяли участь у формувальному експерименті, до ДЕВ учнів початкової ланки.
2. Сприяти набуттю нових компетенцій, мотиваційної, змістової, операційно-результативної готовності вчителя в царині духовно-економічного виховання, знань і вмінь підвищувати рівень духовно-економічної вихованості молодших школярів, застосовуючи розроблене науково-методичне забезпечення.
3. Сформувати вміння вчителів початкових класів створювати позитивне ставлення батьків молодших школярів до співпраці з педагогом у процесі ДЕВ.

Тому було здійснено такі поетапні дії: ознайомлення зі змістом економічних понять, законів, введення в цей процес духовного компонента як складової; впровадження в процес післядипломної педагогічної освіти методів, форм, засобів покорокового навчання та стимулювання діяльності вчителя з ДЕВ у нових ринкових умовах; введення таких інноваційних засобів, як “проективні знахідки”, “індивідуальні прийоми духовної співпраці з учнями”, “колективні міні-дослідження”, “захист інноваційних ідей”, “колективне напрацювання засобів духовного взаємозбагачення” під час навчання педагогів у процесі курсової підготовки з метою пробудження в них зацікавленості в збагаченні духовного світу особистості дитини в процесі опанування економічних знань; апробування дослідно-експериментального навчально-методичного забезпечення, спрямованого на організацію вчителями початкової ланки процесу духовно-економічного виховання; науково-педагогічний супровід учителів у міжкурсовий період; вивчення результатів курсової й міжкурсової підготовки.

Рис. Модель науково-методичного забезпечення цілеспрямованої підготовки вчителів початкових класів у СППО до духовно-економічного виховання молодших школярів

Для здійснення цілеспрямованої підготовки вчителів було створено потужну науково-методичну базу, що забезпечується введенням до її змісту шести блоків-напрямів. Перші з них стосувалися курсового періоду, а саме: розробки навчально-методичного забезпечення п'ятирічної пролонгованої підготовки вчителів, попередньої підготовки викладачів інститутів СППО, реалізації концепції пролонгованої п'ятирічної підготовки вчителів початкових класів до ДЕВ. Міжкурсний період (блоки 4–6) містив: науково-педагогічний супровід педагогів у набутті майстерності ДЕВ, закріплення теоретичних знань у практичній діяльності та самостійну роботу вчителів. Зупинимося більш детально.

Перший блок “Розробка навчально-методичного забезпечення п'ятирічної пролонгованої підготовки вчителів початкових класів до ДЕВ” поєднував концепцію духовно-економічного виховання молодших школярів, технологію підготовки вчителя до ДЕВ, експериментальні варіанти програм, навчально-методичних матеріалів тренінгу “Духовно-економічне виховання молодших школярів” на основі авторського курсу “Початки економіки”, навчально-методичних посібників для вчителя “Початки економіки” для початкової школи, навчальних посібників для учнів 1 класу, “Робочих зошитів з економіки” (2–4 класи). Після їх успішної апробації під час підготовки педагогів було запропоновано оновлені варіанти, вісім з яких рекомендовано та схвалено МОН України. Розроблено та апробовано програми навчання, матеріали лекцій, практичних занять на семінарах, у майстер-класах, творчих групах, Школах педагогічної майстерності; підібрано тематику творчих робіт.

Ми виходили з того, що невід’ємною складовою навчання й науково-педагогічного супроводу вчителів початкових класів є попередня підготовка викладачів СППО. Саме тому *другий блок* передбачав її у формі тренінгу “Підготовка педагогів до ДЕВ молодших школярів” [5; 6] та семінару “Технологія підготовки вчителів до ДЕВ молодших школярів”. Розробка і впровадження тренінгу викликана об’єктивною необхідністю постійного оновлення знань викладачів системи закладів післядипломної освіти для надання якісних освітніх послуг відповідно до потреб і запитів школи, суспільства.

Протягом тренінгу на інтерактивних лекціях, лекціях-презентаціях викладачі ґрунтовно ознайомилися з концепцією, технологією, методикою підготовки вчителів початкових класів до ДЕВ, навчально-методичним забезпеченням діяльності вчителя в педагогічному процесі школи, опанували на практичних заняттях методику економічного виховання на духовних засадах, розвинули й удосконалили свої вміння та навички під час виконання творчих самостійних робіт і їх презентації.

Завершенням підготовчої роботи став семінар, на якому викладачі СППО мали можливість висловити своє ставлення до проблеми ДЕВ, обмінятися думками, відвідати лекцію провідного викладача СППО, уроки або виховні заходи вчителів початкових класів з подальшим обговоренням.

Третій блок передбачав підготовку вчителів початкових класів на проблемних курсах “Духовно-економічне виховання молодших школярів” на основі авторського курсу “Початки економіки” [4], знайомство з передовим педагогічним досвідом, авторськими розробками з проблеми, вибір теми, виконання вчителями творчих дослідних робіт, педагогічну практику, консультування на робочому місці, а також дискусії, круглі столи з проблем економіки й моралі.

Навчально-тематичний план та програму курсів підвищення кваліфікації вчителів початкових класів “Духовно-економічне виховання молодших школярів” було розроблено в трьох модулях. Перший модуль (інваріантний) – соціально-

гуманітарний (8 годин), модуль 2 (професійний) – 64 години (варіативна частина), модуль 3 (діагностико-аналітичний) – 8 годин [4; 8]. Принципове значення в реалізації концепції підготовки вчителів мали зміст і структура програми курсу за вибором з економіки “Початки економіки” для початкової школи (рекомендована МОН України) “Книга для читання з економіки” для учнів 1-го класу (у співавторстві з к. е. н. Р. Жадан та к. пед. н. Г. Григоренко), навчально-методичний комплекс для учнів 2–4-х класів, схвалені Міністерством освіти і науки України.

Основними формами організації процесу навчання було обрано інтерактивні лекції, лекції-презентації, диспути, дискусії, семінари, поєднання міні-лекцій і практичних занять, практичні заняття. Перевагу надавали груповим формам, навчально-педагогічним іграм [2]: рольовим, у формі дискусії, дидактичним економічним іграм, кооперативному навчанню, вирішенню педагогічних завдань, технології ситуативного навчання. Спеціальна підготовка вчителів включала розвиток умінь: заохочувати “надто тихих”, стримувати “надто активних”; дбайливо, справедливо ставитися до кожного учня як до унікальної особистості; допомагати дітям у школі й поза її межами; забезпечувати можливість досягнення успіху; визнавати великі й малі досягнення школярів; заохочувати їхнє особистісне зростання; ділитися власними успіхами, поразками; узгоджувати зміст навчального матеріалу з різноманітними навчальними потребами учнів. Доречним виявився розгляд досягнень психолого-педагогічної науки щодо індивідуальних особливостей учня молодшого шкільного віку та їх урахування в навчально-виховному процесі.

Обмін ідеями на практичних заняттях стимулював педагогів. Вони відзначили, що система напрямів духовно-економічного виховання не може бути повною без позакласної діяльності учнів. Серед засобів, форм ДЕВ, важливих для позакласної роботи, вчителі називали інформаційно-пояснювальні (бесіда, лекція, диспут, збори тощо); наочно-ілюстративні (стенди, газети, екскурсії, виставки тощо); діяльнісно-практичні (участь у благодійних акціях, учнівських ярмарках). Разом з учителями ми дійшли висновку, що для забезпечення успішної діяльності підготовка педагога до реалізації технології ДЕВ має враховувати такі напрями: формування вмінь забезпечити успіх кожного учня; розвиток умінь створювати позитивну навчальну атмосферу, заохочувати кооперативне навчання, де учні навчаються на засадах співпраці та самоуправління, пов’язувати життєвий досвід учнів з навчальним процесом; підготовка до використання індивідуального підходу у вихованні, навчанні; створення навчального середовища, в основі якого цінності та принципи демократії.

Для підвищення ефективності підготовки викладач передбачав завдання, які мали сприяти розвитку та вдосконаленню педагогічної майстерності вчителів з ДЕВ, навчання молодших школярів, підготовки та моделювання уроків. Модуль містив перегляд відеоматеріалів, уроків, виховних, позашкільних заходів з економіки в початковій школі, що відображають взаємодію, яка ґрунтується на принципах особистісно орієнтованого навчання, діяльність з побудови індивідуальної освітньої траєкторії учнів.

Серед завдань професійного модуля важлива роль була відведена: опануванню навичок організації навчальної та позакласної виховної роботи й адаптації змісту економічної інформації до вікових можливостей учнів; раціональному підбору змісту навчання та ефективних прийомів розвитку пізнавальної, розумової діяльності й ціннісної сфери учнів; використанню ефективних методів і прийомів розв’язування завдань, ситуацій морально-економічного змісту; пошуку можливості

для здійснення міжпредметних зв'язків предмета "Початки економіки" з предметами базового навчального плану початкової школи; застосуванню навчально-методичного забезпечення викладання економіки в педагогічному процесі початкової ланки; проведенню моніторингу власних здобутків учителів та досягнень учнів.

Третій блок підготовки вчителів також містив забезпечення їх діяльності програмою психолого-педагогічної просвіти батьків з метою підвищення ефективності духовно-економічного виховання дитини в родині. Означеною програмою передбачалося висвітлення досвіду сімейного виховання та подальше залучення батьків до духовно-економічного виховання молодших школярів.

З метою опанування вміння працювати з батьками учнів, мотивування їх до співпраці зі школою педагоги розробили тематику батьківських зборів "Основи підвищення економічної грамотності батьків" та її методичне забезпечення.

Наступним кроком стала підготовка до визначення задоволеності батьків навчально-виховним процесом, знайомства з їхніми побажаннями, пропозиціями щодо співпраці зі школою, виявлення шляхів залучення батьків до педагогічного процесу. Це відвідування уроків, створення матеріально-технічної бази викладання економіки, книжкового фонду, виготовлення наочності, підготовка та проведення позакласних заходів (економічних конкурсів свят, вистав, екскурсій). Для досягнення цієї мети слухачам запропоновано розв'язати педагогічні ситуації, які наближують учителя до реальних умов школи. Зокрема, змодельовати консультації щодо організації роботи батьківського клубу, на засіданнях якого мають обговорюватись проблеми ДЕВ, психологічного стану дітей.

Міжкурсний період також містив три блоки-модулі (четвертий-шостий).

Четвертий блок передбачав науково-педагогічний супровід учителів у набутті майстерності ДЕВ, у якому обов'язковим компонентом був триденний тренінг (18 годин) для вчителів початкової школи "Духовно-економічне виховання молодших школярів" на основі авторського курсу "Початки економіки". Його необхідність зумовлена потребою школи змінити форми підготовки вчителів, оскільки вони не можуть проходити спеціалізовані довготривалі курси (2–4 тижні) з усіх предметів, які викладають. Тому модель науково-методичного забезпечення включає більш актуальну, яка відповідає потребам викладачів і вчителів в умовах інформатизації суспільства, економічно виправдану систему 2–3-денних тренінгів очного формату. Тренінг мав на меті сформувати професійні компетенції вчителів початкових класів для здійснення ДЕВ молодших школярів на основі викладання авторського курсу "Початки економіки" [5; 6].

З огляду на те, що вчителі початкових класів будуть здійснювати ДЕВ, цільові акценти тренінгу змістилися на теорію й методику ДЕВ та навчання учнів. На цьому етапі для подальшої роботи з вивчення передового педагогічного досвіду в співпраці з кожним учителем визначався графік відвідування уроків, позакласних заходів, було розроблено інструментарій для проведення моніторингу, складено програми спостереження за діяльністю вчителя, створено модель досвіду, здійснено підготовку до його самоописування.

У співтворчості з викладачем учителі мали змогу спостерігати за його роботою, яка для них стала наочним прикладом. Реалізації завдань тренінгу сприяла активізація розумової діяльності, критичного мислення, творчого підходу слухачів до виконання всіх запропонованих видів навчальної діяльності. Так, організація викладачами презентацій творчих робіт дала слухачам змогу виявити оригінальність, артистизм, компетенції, що є підтвердженням дієвості тренінгу.

Подальше відпрацювання педагогічної майстерності духовно-економічного виховання відбувалося в Школах педагогічної майстерності, максимально наближених до робочого місця [7] завдяки впровадженню курсу “Основи підвищення економічної грамотності вчителів початкових класів”, який складався з двох частин. Перша частина курсу стосувалася професійної теоретичної підготовки педагогів, друга – засобів ДЕВ. У центр уваги вчителів було поставлено міжпредметний зв’язок, дослідницькі завдання з розвитку в дітей милосердя, співчуття, духовних принципів життєдіяльності, вирішення ситуацій морального вибору, аналіз уроків колег. Це сприяло виробленню та вдосконаленню вміння учителів творчо вибирати необхідні засоби, проектувати урок з урахуванням рівня підготовки дітей.

На заняттях Школи педагогічної майстерності викладачі застосовували прийом “надихання”, коли педагогам пропонувалось незвичне поєднання економічних та мовних знань тощо, аналіз українських казок, імітація бесіди про морально-економічний вибір та негативні наслідки від неправильного вибору, невміння зіставляти потреби й можливості, враховувати потреби інших, ставити їх на пріоритетне місце. У міжкурсовий період педагоги отримали завдання розробити творчі проекти для застосування міжпредметних зв’язків між економікою та предметами початкової школи, які були успішно виконано. У практичній підготовці вчителів було враховано розвиток сучасних інформаційно-комунікативних технологій, можливості навчання за програмою “Intel® Навчання для майбутнього”.

Під час навчання в Школах педагогічної майстерності, на семінарах і заняттях творчих груп здійснювалась апробація педагогічного досвіду на основі перевірки та аналізу отриманих результатів, підготовлених і проведених уроків та позакласних заходів.

Для збагачення процесу підготовки новими формами навчання протягом трьох років нами було підготовлено та проведено чотири обласні семінари і три засідання творчих груп для вчителів початкових класів, що здійснюють ДЕВ, викладають курс “Початки економіки”. Запропонована тематика занять всебічно розкривала, поглиблювала знання та практичні навички педагогів. Кожне заняття включало чотири компоненти навчання: теоретичний матеріал, практичне застосування посібників, перегляд відкритого уроку або відеоуроку з подальшим аналізом, обговоренням. Обов’язковим було домашнє завдання, наприклад, підібрати казки до теми “Потреби” тощо.

Вчителі мали можливість поділитися досвідом виходу з різних педагогічних ситуацій, творчого підходу до підготовки уроків тощо, поспілкуватися з видатними вченими, науковцями, педагогами, зокрема, д. пед. н., професором І. Зязюном; д. пед. н., професором В. Кудіним; д. філос. н., к. ф.-м. н. К. Корсаком, показати свої досягнення, практичне застосування знань в організованих нами майстер-класах з проблеми “Підготовка вчителів початкових класів до ДЕВ школярів”. Стало очевидним зростання майстерності педагогів. Майстер-класи з оволодіння методикою ДЕВ були проведені нами для вчителів навчальних закладів міст Запоріжжя, Івано-Франківська, Черкас. Майстер-класи показали приклади такої педагогічної діяльності на уроках, у позакласний час, які давали змогу ознайомити дітей з перебігом подій у школі, місті, стимулювали пошук та аналіз інформації з телеекранів, радіо, преси, збуджували дієву реакцію на неї, заохочували до посиленої суспільно корисної діяльності.

На заняттях курсів, тренінгу, Школи педагогічної майстерності, семінарів, на засіданнях творчої групи слухачі ознайомилися із сутністю моніторингових дослі-

джен, з різноманітними методиками дослідження змін у рівнях економічних знань, потребнісної, ціннісної, вчинкової сфер молодших школярів, в уявній педагогічній ситуації опрацьовували одержані дані досліджень. Таким чином, педагоги отримали надійний інструментарій для відстеження змін, які будуть відбуватися з дітьми їхнього і паралельного класу (для порівняння), опанували методики відстеження задоволеності батьків навчально-виховним процесом.

Важливим компонентом науково-педагогічного супроводу виявилось моделювання передового педагогічного досвіду (ППД) вчителів з подальшою проекцією. Їм було надано допомогу у виборі теми досвіду, його провідної ідеї. Як приклад, обрано теми досвіду роботи: “Духовно-економічне виховання на уроках української мови в початкових класах”, “Формування еколого-економічної компетентності молодшого школяра” тощо.

Вивчення передового досвіду, відвідування уроків учителів-методистів, науково-педагогічний супровід під час міжкурсової перепідготовки, участь у роботі Школи педагогічної майстерності, семінарів та творчих груп стали родючим ґрунтом для творчого зростання педагогів, проектування виховної роботи, відстеження її результатів, сприяли підвищенню її ефективності, довели значущість впливу ДЕВ на розвиток та соціалізацію дітей.

У *п'ятому блоці* підготовки вчителі-курсанти закріплювали теоретичні знання практичною діяльністю, відпрацьовували майстерність володіння формами, методами ДЕВ. Виявилось, що вчителі творчо підходили до планування і проведення уроків, використання навчально-методичного забезпечення духовно-економічного виховання, додаткової літератури, мають власні напрацювання, родзинки у викладі матеріалу, створенні ситуацій успіху.

У міжкурсовий період педагоги працювали над завданням організувати ДЕВ в соціально-економічних умовах розвитку дитини, збагатити її духовним компонентом, особливо в родинному середовищі. Педагоги реалізовували отримані в курсовий та міжкурсовий період знання, вміння налагоджувати співпрацю з батьками [3]. Пробудження мотивації в батьків до навчання дітей економіці, вивчення економіки самими батьками. Впровадження розробленої тематики батьківських зборів з проблеми ДЕВ молодших школярів “Основи підвищення економічної грамотності батьків” та її методичне забезпечення стало початком роботи. У результаті плідної творчої співпраці такий методичний супровід був реалізований, зв'язок сім'ї та школи переріс у партнерство батьків і педагогів. Дані анкетування (за А. Афанасьєвим), проведеного педагогами, свідчили про задоволеність батьків життєдіяльністю освітнього закладу, відчуття ефективності виховання поведінкових, духовних, економічних якостей особистості в шкільному педагогічному процесі.

Отримані знання з моніторингових досліджень, методик визначення духовно-економічної обізнаності, діагностик розвитку потреб, цінностей, формування поведінки, методик відстеження задоволеності батьків навчально-виховним процесом, вміння застосовувати цей надійний інструментарій стали в пригоді для відстеження змін, які відбувалися з дітьми їхнього та паралельного класу, для порівняння результатів виховної діяльності, зокрема ДЕВ.

Шостий блок передбачав самостійну роботу, узагальнення педагогічного досвіду в різних формах: відкритий урок, виховний захід, шкільне свято духовно-економічного змісту, творчий звіт, реферат, виставка, творча робота вчителя, розв'язування, конструювання проблемних ситуацій з ДЕВ для педагогів-початківців, відстеження, корегування вчителями результатів ДЕВ, власної виховної дія-

льності (на практичному рівні через презентацію прийомів, методів, результатів, системи роботи). На методичному рівні вчителі взяли участь у педагогічних, методичних тижнях, читаннях з проблеми духовно-економічного виховання, у створенні відеоматеріалів уроків, виховних заходів.

Стало можливим виділити провідну педагогічну ідею досвіду вчителів, характеристику умов його розвитку, проаналізувати результативність роботи й перейти до підготовки методичних рекомендацій і розробок. За результатами навчання педагогами Запорізької області були підготовлені та опубліковані творчі роботи в журналі “Економіка в школах України”. Вчителі з інших областей також презентували свої творчі розробки колегам у рамках роботи інститутів післядипломної педагогічної освіти. Декілька вчителів вирішили спробувати свої можливості в конкурсі “Вчитель року”.

Відкриті заняття, уроки, позашкільні виховні заходи стали своєрідним звітом педагогів, свідченням ефективності обраних викладачами форм, методів безперервної підготовки вчителів початкових класів до ДЕВ молодших школярів у СППО і, що найцінніше, довели його велику впливовість на свідомість, поведінку дітей, їх духовно-економічну обізнаність.

Висновки. Отже, ми можемо зробити висновки щодо особливостей науково-методичного забезпечення підготовки вчителів початкових класів до ДЕВ молодших школярів, його моделі. Виявилось, що підготовку вчителів як умову ефективного духовно-економічного виховання доцільно здійснювати цілеспрямовано протягом п’яти років у курсовий та міжкурсний періоди.

Перспективи подальшої розробки проблеми полягають у подальшому дослідженні проблеми спільної педагогічної діяльності вчителя й батьків з духовно-економічного виховання молодших школярів.

Література

1. Бикчентаева Р.Р. Научно-методическое обеспечение содержания дисциплины “Материаловедение” : автореф. дис... канд. пед. наук : 13.00.02 / Р.Р. Бикчентаева. – Казань, 2002. – 20 с.
2. Варецька О.В. Навчально-педагогічні ігри як форма підготовки вчителів початкових класів до економічного виховання школярів у системі післядипломної педагогічної освіти / О.В. Варецька // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки : зб. наук. пр. / редкол.: Т.І. Сущенко (відп. ред.) та ін. – Київ ; Запоріжжя, 2007. – Вип. 46. – С. 27–34.
3. Варецька О.В. Спільна педагогічна діяльність учителя і батьків з економічного виховання молодших школярів / О.В. Варецька // Молодь і ринок. – 2007. – № 8 (31). – С. 85–89.
4. Варецька О.В. Програма та навчально-тематичний план курсів підвищення кваліфікації вчителів початкових класів “Духовно-економічне виховання молодших школярів на основі курсу “Початки економіки” / О.В. Варецька. – Запоріжжя : Просвіта, 2007. – 28 с.
5. Варецька О.В. Духовно-економічне виховання молодших школярів на основі авторського курсу “Початки економіки” : навчально-методичні матеріали тренінгу для викладачів системи післядипломної педагогічної освіти та вчителів початкових класів, які викладають курс “Початки економіки” на духовній основі / О.В. Варецька. – Запоріжжя : Просвіта, 2007. – 80 с.
6. Варецька О.В. Тренінг як форма підготовки вчителів початкових класів до економічного виховання школярів у системі післядипломної педагогічної освіти / О.В. Варецька // Молодь і ринок. – 2008. – № 2 (37). – С. 121–125.
7. Варецька О.В. Підготовка учителів початкових класів до економічного виховання школярів у системі післядипломної педагогічної освіти : автореф. дис... канд. пед. наук : 13.00.04 / О.В. Варецька ; Класичний приватний ун-т. – Запоріжжя, 2008. – 20 с.
8. Варецька О.В. Проблемні курси “Початки економіки” як фактор підвищення педагогічної майстерності вчителів початкових класів з духовно-економічного виховання школярів / О.В. Варецька // Педагогічні науки. – Суми, 2009. – Ч. 1. – С. 35–39.
9. Закон України “Про вищу освіту” // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2002. – № 20. – Ч. 1.

10. Концепція розвитку професійно-технічної (професійної) освіти в Україні // Кремень В. Г. Освіта і наука в Україні – інноваційні аспекти. Стратегія. Реалізація. Результати. – К. : Грамота, 1995. – С. 170–180.

11. Хабарова Н.Г. Научно-методическое обеспечение деятельности-личностной технологии обучения специальной дисциплине : автореф. дис... канд. пед. наук : 13.00.02 / Н.Г. Хабарова ; Институт педагогики и психологии профессионального образования Российской академии образования. – Казань, 2007. – 20 с.

12. Концепция непрерывного экологического образования в Вологодской области [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.booksite.ru/ecology/concept.htm>.

ВЕРБИЦЬКА П.В.

ДІАГНОСТИКА РЕЗУЛЬТАТИВНОСТІ ПРОЦЕСУ ГРОМАДЯНСЬКОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Важливою частиною діяльності сучасної школи як відкритої виховної системи, громадянського простору є здійснення діагностики виховного процесу. Організація виховної системи на основі особистісно орієнтованого та громадянсько-формувального підходів передбачає, що особистість учня-вихованця є не лише метою, але й суб'єктом самодіяльності вихованців у рамках виховної системи. Розвиток молоді особистості, її відчуття є критерієм оцінювання ефективності всієї виховної системи.

“Опис і тлумачення, оцінні судження щодо ефективності, позитивності, корисності, перспективності, шкідливості мають розглядатися крізь призму результативності й нерезультативності ідей, технологій, їх впливу на подальший розвиток школи та педагогіки... Опис, пояснення й передбачення (перспективність) є характерними функціями наукового знання” [8, с. 7].

Відтак, розробка теоретичних основ, апробація та впровадження ефективних технологій моніторингу системи громадянського виховання навчального закладу є потребою вітчизняної педагогічної науки та практики. Вітчизняна педагогічна наука приділяє значну увагу теоретичним засадам моделювання та функціонування виховної системи навчального закладу (І. Бех, А. Биков, О. Гаврилін, О. Коберник, Л. Лузіна, О. Сухомлинська, О. Сафронова, Є. Степанов, О. Тараненко, С. Фадеева та ін.).

Метою статті є розгляд теоретичних та практичних аспектів моделювання й діагностики результативності системи громадянського виховання загальноосвітнього навчального закладу як відкритої соціальної системи.

Діагностика виховного процесу має на меті виявити співвідношення виховних завдань, показників їх реалізації, критеріїв і передбачає здійснення таких моніторингових процедур: прогнозування результатів; аналіз і оцінювання реальних результатів; порівняння прогнозованих і реальних результатів; визначення проблемних зон; формулювання мети та завдань; планування самооцінювання, його реалізація [10, с. 18].

У дослідженні результативності системи виховної роботи застосовують нові технології досягнення мети та вирішення завдань, нові виміри отриманих результатів і моніторингу вдосконалення. Відбуваються зміни в критеріях і показниках оцінювання якості виховання, особливий наголос робиться на сформованості особистісних якостей вихованців та рівні громадянських компетентностей.

Громадянське виховання, як цілеспрямований процес підготовки вихованців до функціонування та взаємодії в демократичному суспільстві, спрямоване на са-